

ความสัมพันธ์ที่มากกว่ามนุษย์ในการกำจัดขยะ: กรณีศึกษา

สถานีขนถ่ายขยะหนองแขม

MORE-THAN-HUMAN RELATIONS IN WASTE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF NONG KHAEM WASTE TRANSFER STATION

วีรเศรษฐ รั้วทอง^{1*}

Weeraseth Rewthong^{1*}

*Corresponding Author E-mail: weeraseth.m@gmail.com

Received May 10, 2026; Revised June 9, 2026; Accepted June 15, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาการกำจัดขยะในฐานะความสัมพันธ์ที่มากกว่ามนุษย์ (more-than-human relations) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการกำจัดขยะในสถานีขนถ่ายขยะหนองแขม ที่มีต่อความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยอาศัยวิธีการอัตชีวประวัติพรรณนาพัฒนาพันธุ์มนุษย์ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นเจ้าหน้าที่ในศูนย์กำจัดขยะ ผู้นำชุมชน และผู้อยู่อาศัยใกล้เคียงกับศูนย์กำจัดขยะ มีเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านแนวคิดวัตถุที่มีชีวิตชีวา (Vital Materialism) ที่ช่วยอธิบายประสบการณ์ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ว่ามีความสัมพันธ์กับการกำจัดขยะอย่างไร และสร้างผลกระทบแบบใดบ้าง

ผลการวิจัยพบว่า กรณีของกลิ่นเหม็น หนองแฉะ และนกยางควาย เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการกำจัดขยะ และเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมเช่นกัน กรณีของกลิ่นเหม็นสะท้อนว่าการกำจัดขยะมีการรั่วไหลอยู่เสมอ แม้ว่าจะการกำกับควบคุมขยะและกลิ่น ซึ่งการรั่วไหลของกลิ่นเหม็นเกิดจากสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์นำพากลิ่นเหม็นออกไปอย่างไม่ตั้งใจ และเข้าไปการปรากฏการณ์ของการรบกวนความเป็นอยู่ของผู้คน จึงเกิดเป็นการเมืองของกลิ่นเหม็นขึ้น ในส่วนหนองแฉะกับนกยางควาย สะท้อนถึงช่องว่างของการกำจัดขยะที่เปิดโอกาสให้สรรพสิ่งเหล่านี้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับขยะ โดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ และก่อรูปเป็นระบบนิเวศของการกำจัดขยะที่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของการกำจัดขยะของเมือง

¹ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

คำสำคัญ: การกำจัดขยะ; สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์; วัตถุนิยมที่มีชีวิตชีวา; สถานีขนถ่ายขยะหนองแขม

Abstract

This article focuses on the study of waste disposal as more-than-human relations, with the objective of examining the impacts of waste disposal at Nong Khaem waste transfer station on the relations of nonhuman entities. It is qualitative research employing a more-than-human autoethnographic method, with key informants being officials at the waste disposal center, community leaders, and residents living in proximity to the waste disposal center. The research instruments include semi-structured interviews, non-participant observation, and data analysis conducted through the concept of Vital Materialism, which helps explain how the experiences of nonhuman entities relate to waste disposal and what kinds of impacts they produce.

The findings reveal that the cases of foul odor, fly larvae, and cattle egrets are relations that arise within the waste disposal process and are likewise impacts that occur on society. The case of foul odor reflects that waste disposal is always subject to leakage, even with regulation and control of waste and odor, whereby the leakage of foul odor originates from nonhuman entities unintentionally carrying odor outward and entering into the phenomenon of disturbing people's living conditions, thereby giving rise to a politics of foul odor. In the cases of fly larvae and cattle egrets, they reflect the gaps in waste disposal that open opportunities for these entities to form relations with waste, existing beyond human control, and constituting a waste disposal ecology in which nonhuman entities are part of the city's waste disposal.

Keywords: Waste management; Non-human; Vital Materialism; Nong Khaem waste transfer station

บทนำ

การบริหารจัดการขยะเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อเมืองขนาดใหญ่ สำหรับกรุงเทพมหานครถือเป็นเมืองที่มีการพัฒนามากกว่าเมืองอื่นในประเทศไทย เดิมทีกรุงเทพฯ เริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับขยะเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนคือช่วง พ.ศ. 2500 กองขยะในดินแดงเริ่มสร้างผลกระทบต่อผู้คนในเมือง จึงมีการย้ายที่ทิ้งขยะจากดินแดนไปที่เขตหนองแขม ที่ในช่วงเวลานั้นเขตหนองแขมไม่ได้มีผู้อยู่อาศัยหนาแน่น จึง

เหมาะแก่การนำขยะจากเมือง โดยนำมาทิ้งแบบกองกลางแจ้ง (กังสดาล เชาว์วัฒนกุล และ วชิร บุญวิทยา, 2561; วิภพ หุยากรณ์, 2565) เมื่อเวลาผ่านไปกว่าสองทศวรรษ เขตหนองแขมเริ่มมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นจากกองขยะ ที่เร่งให้ทางกรุงเทพฯ ทำการแก้ไขปัญหาจากกองขยะ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2518-2519) ด้วยการสร้างสถานีขนถ่ายขยะขึ้นมาในพื้นที่เขตหนองแขมในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งดำเนินการโดยบริษัทเอกชน ที่ขนขยะไปกำจัดด้วยการฝังกลบที่จังหวัดนครปฐมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในปัจจุบันกรุงเทพฯ ที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ทำให้ขยะมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กรุงเทพฯ จึงเป็นเมืองที่มีปริมาณขยะมากที่สุดในประเทศไทย ตามรายงานของ กรมควบคุมมลพิษ (2568) กล่าวว่าในปัจจุบันขยะของกรุงเทพมหานคร 1 วันจะมีปริมาณเท่ากับ 12,748 ตัน/วัน ซึ่งต้องอาศัยระบบจัดการที่ซับซ้อน ศูนย์กำจัดขยะหนองแขมเป็นหนึ่งในศูนย์กำจัดขยะที่รับภาระการจัดการขยะในกรุงเทพมหานคร โดยมีทั้งวิธีการนำไปฝังกลบที่จังหวัดนครปฐม และการใช้เตาเผาขยะ แม้ว่าการจัดการขยะถูกมนุษย์ควบคุมเอาไว้ แต่ขยะก็มิได้ถูกจัดการเอาไว้อย่างสมบูรณ์ และมีสิ่งที่ไม่รู้ไหลออกมาให้มนุษย์รับรู้อยู่เสมอ และกลายเป็นปัญหาที่มนุษย์ต้องพยายามรับมือกับสิ่งที่ไม่แน่นอนของขยะ (Hird, 2012) เช่น ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็น น้ำชะขยะ และสิ่งมีชีวิตที่เข้ามาในกระบวนการกำจัดขยะ ทำให้การกำจัดขยะจึงไม่ใช่แค่การเคลื่อนย้ายของขยะ แต่คือการบรรจบกันของสรรพสิ่งที่ทำให้ขยะไม่ใช่สิ่งที่ไร้ชีวิต ไม่ได้ถูกกำจัด และถูกเปลี่ยนไปสู่สภาวะอื่นได้

สำหรับการศึกษาขยะหรือสิ่งที่ถูกทิ้ง (discarded studies) หลีกหนีไม่พ้นเรื่องความสกปรก (Douglas, 1966) เรื่องระบบอำนาจ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม (Gille, 2012; O'Brien, 2012) และโครงสร้างพื้นฐาน (Liboiron & Lepawsky, 2022; Van Loon, 2002) แต่การศึกษาสิ่งที่ถูกทิ้ง ก็หันมาสนใจในประเด็นมนุษย์สมัย (Anthropocene) มากขึ้น โดยให้ความสนใจไปที่สรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่อธิบายว่าสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับขยะอย่างไร (Hird, 2013; Moore, 2012; Vaverková & Koda, 2023) และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์สามารถสร้างผลกระทบแบบใดต่อสังคม (Latour, 2005) ตัวอย่างงานของ Eitel (2021) ชี้ให้เห็นว่าปัญหาขยะในประเทศกัมพูชามีการรั่วไหลอยู่ตลอดเวลา โดยเขาศึกษาผู้คนที่มิอาจชีพเก็บขยะในฐานะโครงสร้างพื้นฐานที่มีชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัตถุภาวะที่มีต่อผู้คนและสังคม ขยะจึงเป็นทั้งของที่มีค่าและเป็นสิ่งที่รั่วไหล (oozing out) นอกจากนี้เขาชี้ให้เห็นว่าขยะไม่เคยหายไปไหน แต่มันถูกเปลี่ยนแปลงสถานะไปตามความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ขยะในงานศึกษานี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของเมืองที่เต็มไปด้วยการรั่วไหลของขยะ จะเห็นได้ว่าแนวทางการศึกษาสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์กับขยะ ให้ความสนใจการกำจัดขยะในฐานะความสัมพันธ์ที่มากกว่ามนุษย์ (more-than-human) และเห็นว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกำจัดขยะ เกิดจากสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วยเช่นกัน (Armiero, 2021; Doherty, 2019; Doron, 2021; Reno, 2016) ขณะเดียวกัน การศึกษาปัญหาขยะในประเทศไทย มุ่งเน้นแค่การเมือง นโยบาย เศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อมของการกำจัดขยะอยู่ (Petkanjanapong, 2019; ธรณชนก สังข์ชัย, 2565; วิภพ หุยากรณ์, 2565) เช่นงานของ กังสดาล เชาว์วัฒนกุล และ วชิร บุญวิทยา (2561) ชี้ให้เห็นว่า

ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับศูนย์กำจัดขยะหนองแขม ได้รับผลกระทบจากการกำจัดขยะมาเป็นเวลานาน เนื่องจากการขยายตัวของเมืองที่ทำให้หนองแขมกลายเป็นพื้นที่กำจัดขยะ และกฎหมาย นโยบายเกี่ยวกับการกำจัดขยะที่ไม่มีความต่อเนื่อง กลายเป็นความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนได้เผชิญอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเรื่องกลิ่นเหม็น ทั้งนี้ ในช่วงหลัง งานศึกษาขยะในสังคมไทยเน้นไปที่เศรษฐกิจหมุนเวียน (Pottinger-Glass et al., 2024; จีรภา โสสม และ อธิวัฒน์ อังศุवाल, 2568; พิมพ์ชนก เกสพานิช, 2565; วลัยพร สายเสมา, 2560) ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้คนแยกขยะเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่เหตุผลทางสิ่งแวดล้อม (นิสสารณ พรมเมตตา, 2565) ทั้งนี้ งานศึกษาขยะในไทยยังไม่มีการศึกษาการจัดขยะบนความสัมพันธ์ที่มากกว่ามนุษย์ โดยตรง บทความนี้จึงต้องการศึกษาขยะในฐานะสิ่งที่มีพลวัต ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดของ Jane Bennett (2010) ที่เสนอแนวคิดวัตถุนิยมที่มีชีวิตชีวา (vital materialism) เธออธิบายว่าวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกกระทำ เชื้อยชา (passive) หรือไร้ชีวิต แต่หากเป็นสิ่งที่มีความพลังอำนาจ (thing-power) มีชีวิตชีวา (vibrancy) อยู่ นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ทำให้สิ่งต่าง ๆ มีความสามารถสร้างปรากฏการณ์ต่อสังคมได้ Bennett ยกตัวอย่างกองขยะเต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวาของวัตถุภาวะ ที่สามารถสร้างผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้คนได้แม้มนุษย์จะพยายามควบคุมแค่ไหนก็ตาม ภายในกองขยะที่ถูกควบคุมก็จะมีบางสิ่งรั่วไหลออกมาอยู่ดี (Doron, 2021; Eitel, 2021; Reno, 2008) โดยขึ้นอยู่กับสรรพสิ่งว่าจะรับรู้ (knowing) ขยะเป็นแบบใด (Hird, 2012) แนวคิดของ Bennett จึงชวนให้เรามองถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ในฐานะการเมืองนิเวศวิทยา (political ecology) ซึ่งสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ล้วนสร้างปรากฏการณ์ที่รบกวน (perturbation) (Sangkhamanee, 2021) แก่มนุษย์ โดยหันมาพิจารณาว่าสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ก็มีส่วนสำคัญต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม (Bennett, 2010) และการกำจัดขยะ แนวคิดพลังอำนาจของสรรพสิ่ง จะช่วยให้เห็นว่ากรณีของกลิ่นเหม็น หนองแอมลงวัน และนก ต่างเป็นสิ่งที่ร่วมกันก่อรูประบบนิเวศของการกำจัดขยะทับซ้อนกับโครงสร้างพื้นฐานที่ทำหน้าที่กำจัดขยะ

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาสถานีขนถ่ายขยะหนองแขม โดยผู้วิจัยต้องการชี้ว่า ภายในพื้นที่สถานีขนถ่ายขยะเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างขยะ มนุษย์ และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้เห็นว่าขยะไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่มีพลวัตแฝงอยู่ในความสัมพันธ์แบบระบบนิเวศ-สังคม ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันหลากหลายระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และความสัมพันธ์เหล่านี้ก็มีได้ดำรงอยู่ภายในพื้นที่แห่งนี้อย่างเดียว หากแต่ขยะมีแรงเคลื่อนตัวออกไปสู่สังคมได้ด้วยตนเอง ทำให้ผลกระทบของการกำจัดขยะของสถานีขนถ่ายขยะหนองแขม สามารถเกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นเรื่องของความล้มเหลวของการจัดการเพียงอย่างเดียว

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของการกำจัดขยะในสถานีนถายขยะหนองแขม ที่มีต่อความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิจัยแบบอัตชาติพันธุ์ธรรมชาติพันธุ์มนุษย์ (more-than-human auto-ethnography) โดยเป็นบรรยายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (เช่น ขยะ กลิ่นเหม็น และสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์) ซึ่งทำให้การเก็บข้อมูลการวิจัย ไม่ได้เกิดจากผู้วิจัยโดยสมบูรณ์ แต่เป็นการรับรู้และสร้างข้อมูลร่วมกันระหว่างสรรพสิ่งในสนามการวิจัย กล่าวคือการเก็บข้อมูลเน้นการสังเกตการณ์อยู่ในปรากฏการณ์เป็นหลัก โดยพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ คือสถานีนถายขยะในศูนย์กำจัดขยะหนองแขม และชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้กับศูนย์กำจัดขยะ ที่สะท้อนให้เห็นว่าสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์สร้างผลกระทบแบบใดขึ้นมาจากกรกำจัดขยะ โดยมีระยะเวลาการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม 2567 ถึง เดือนธันวาคม 2568

ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ลดความสำคัญของตัวแสดงที่เป็นมนุษย์ โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1. ผู้นำในผู้คนชุมชนจำนวน 1 คน 2. เจ้าหน้าที่พนักงานในศูนย์กำจัดขยะ 2 คน และ 3. การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยใกล้กับศูนย์กำจัดขยะจำนวน 4 คน เกี่ยวกับผลกระทบที่ได้รับจากการกำจัดขยะ โดยใช้คำถามการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องในการเก็บข้อมูล รวมถึงการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลปรากฏการณ์ของสรรพสิ่งในสนามการวิจัย

ในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการลงภาคสนามจากการสังเกตการณ์ และข้อมูลการสัมภาษณ์ นำมาตีความโดยอาศัยการเขียนพรรณนา และวิเคราะห์ผ่านแนวคิดวัตถุนิยมที่มีชีวิตชีวาเพื่ออธิบายถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในการกำจัดขยะ โดยผู้วิจัยแบ่งหัวข้อผ่านกรณี ได้แก่ กลิ่นเหม็นกับนก ส่วนหนองแมลงวันเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสองหัวข้อดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งกับขยะ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการกำจัดขยะในฐานะความสัมพันธ์พันธุ์มนุษย์

ผลการวิจัย

ภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็น

ขยะเริ่มส่งกลิ่นเหม็นตั้งแต่ในถังขยะแล้ว กลิ่นที่เกิดขึ้นนี้มาจากกระบวนการย่อยสลายของจุลชีพ ที่ทำให้ขยะส่งกลิ่นเหม็นขึ้นมา กลิ่นเหม็นในถังขยะบางครั้งทำให้ถูกผู้คนในเมืองร้องเรียนว่าทำไมถึงไม่รีบทำการจัดเก็บ ขณะเดียวกันขยะที่ถูกจัดเก็บไปก็ไม่ได้ทำให้กลิ่นเหม็นหายไป แต่ไปปรากฏตัวในพื้นที่อื่นแทน โดยเฉพาะสถานีนถายขยะ และร้านรับซื้อของเก่า ที่เป็นแหล่งกำเนิดภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็น

ผู้วิจัยพบว่าปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นในสถานีขนถ่ายขยะ แม้ว่าระบบกำจัดขยะดังกล่าวไม่ได้เป็นระบบปิดทั้งหมด แต่มีการติดตั้งเครื่องดูดกลิ่นเหม็นในระหว่างที่กำลังเทขยะ กลิ่นเหม็นที่ถูกดูดเข้าไปในเครื่อง จะทำให้ความเข้มข้นของกลิ่นเหม็นเบาบางลงและถูกปล่อยออกไปผ่านนอก ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีเครื่องดูดกลิ่นก็ตาม แต่ระบบอาคารของสถานีขนถ่ายขยะต้องเปิดประตูทางเข้า-ออกของรถเทรลเลอร์ไว้ตลอดเวลา ทำให้กลิ่นเหม็นหลุดออกไปข้างนอกบ่อยครั้ง หรือเวลาที่รถเทรลเลอร์ขาดระยะ ขยะจะถูกเทกองทิ้งในอาคารไว้เฉย ๆ ทำให้มีกลิ่นเหม็นสะสมอยู่ในอาคารอย่างหนาแน่น เวลาที่ผู้วิจัยขึ้นไปบนอาคารเทขยะ ที่ไม่ได้มีช่องระบายอากาศมากนัก เนื่องจากเป็นอาคารที่สร้างมานานหลายปี สะท้อนถึงโครงสร้างพื้นฐานที่อยู่ในระบบขาดการดูแล (กังสดาล เชาววัฒนกุล และ วัชร บุษวิทยา, 2561) ทำให้ในบางครั้งที่ผู้วิจัยขึ้นไปบนอาคาร จะมีกลิ่นเหม็นที่สะสมอยู่บนอาคาร จนผู้วิจัยต้องหยุดการเก็บข้อมูล และออกไปจากอาคารเทขยะทันที แม้แต่เจ้าหน้าที่ที่ไปกลับผู้วิจัยกล่าวว่า “จริง ๆ ผมไม่ค่อยอยากขึ้นมาบนอาคารเทขยะ เพราะมีกลิ่นเหม็นรุนแรง” จะเห็นได้ว่าในระหว่างการเก็บข้อมูล กลิ่นเหม็นเป็นสิ่งที่ทรงอิทธิพลต่อผู้วิจัยและผู้คนมาก ทำให้ร่างกายของผู้วิจัยถูกกำหนดจากกลิ่นเหม็นให้รีบออกจากอาคารเทขยะ เพราะไม่สามารถทนกลิ่นเหม็นเป็นเวลานานได้

นอกจากนี้ กลิ่นเหม็นยังมาจากน้ำชะขยะที่เป็นทั้งรอยคราบตามพื้นถนนในศูนย์กำจัดขยะ และแอ่งน้ำชะขยะที่เป็นหลุมเกิดจากการที่รถ 6 ล้อขึ้นไปวิ่งภายในศูนย์ทุกวัน เมื่อผู้วิจัยเดินสำรวจไปเรื่อย ๆ ท่ามกลางอากาศในช่วงฤดูหนาว จะมีกระแสลมพัดกลิ่นเหม็นให้ผู้วิจัยรู้สึกได้อยู่เสมอ มากไปมากนั้น กลิ่นเหม็นจากลมหนาวยังพัดสู่ชุมชนรอบข้างศูนย์กำจัดขยะด้วย ขณะที่ในช่วงหน้าร้อน น้ำชะขยะจากรถเก็บขยะจะไหลซึมลงสู่ท้องถนน เมื่อปะทะเข้ากับอากาศร้อน กลิ่นจากน้ำชะขยะก็จะระเหยขึ้นมาเป็นกลิ่นเหม็นจากถนนทันที ประกอบกับกลิ่นจากส่วนงานสถานีขนถ่ายจะมีกลิ่นเหม็นอยู่ในบริเวณของตัวเอง และมีช่องลมที่นำพากลิ่นออกไปสู่ชุมชน แต่ความเข้มข้นของกลิ่นเหม็นจะแตกต่างกันไปตามฤดูกาลเช่นกัน หน้าร้อนกลิ่นจะอบอวลอยู่ในศูนย์กำจัดขยะ ส่วนหน้าหนาวกลิ่นจะถูกลมพัดออกไปมากกว่าช่วงหน้าร้อน ขณะที่หน้าฝน จะทำให้เกิดกลิ่นเหม็นฉุนรุนแรงมากกว่าฤดูอื่น และมีน้ำชะขยะสะสมเป็นแอ่ง กลายเป็นกลิ่นเหม็นสะสม จะเห็นได้ว่าขยะถูกเปลี่ยนสถานะโดยสภาพอากาศ สภาพอากาศในแต่ละฤดูทำให้กลิ่นเหม็นอุบัติขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกัน แม้ว่าในสถานีขนถ่ายขยะจะมีการควบคุมไม่ให้กลิ่นรั่วไหลออกไป แต่กลิ่นเหม็นถูกพาออกไปโดยสภาพอากาศ ที่ทำให้กลิ่นเหม็นเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการสร้างผลกระทบมากกว่าเดิม สภาพอากาศจึงเป็นผู้กระทำการที่ไม่ใช่มนุษย์ ได้แทรกตัวเข้ามาในช่องว่างของโครงสร้างพื้นฐาน ในที่นี้คือสถานีขนถ่ายขยะไม่ได้เป็นระบบปิดอย่างแท้จริง แต่มีช่องว่างให้ขยะกลายเป็นสภาพและรั่วไหลออกไปภายนอกได้ ทำให้พื้นที่รอบศูนย์กำจัดกลายเป็นภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็น ที่กลิ่นเหม็นกลายเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่แห่งนั้น แสดงให้เห็นว่ารั่วไหล ได้กลายเป็นหนึ่งเดียวกับระบบนิเวศของพื้นที่ชุมชน (Eitel, 2021)

เมื่อผู้วิจัยสำรวจชุมชนและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รอบ ๆ ศูนย์กำจัดขยะหนองแขม เพื่อสำรวจภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็น ตามข้างทางก็เห็นร้านรับซื้อของเก่าตั้งอยู่มากมาย มีรถขยะของ

กรุงเทพฯ มาจอดขายขยะตามร้าน ความสกปรกตามพื้นถนนและฟุตบาทเกิดจากทั้งรถขยะและร้านรับซื้อของเก่า ที่เทขยะเพื่อคัดแยก และขนขึ้นรถเก็บขยะตามเดิมเมื่อคัดแยกเสร็จแล้ว จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเรื่องกลิ่น พวกเขาบอกว่าฤดูหนาวกลิ่นจะได้กลิ่นเหม็น เพราะมีลมพัดกลิ่นมาถึงหน้าบ้านของพวกเขา แต่ชาวบ้านกล่าวว่าพวกเขาอยู่จนชินแล้ว เมื่อเดินต่อไปอีกซอยหนึ่งก็จะเป็นหมู่บ้านจัดสรรที่ตั้งอยู่ใกล้กับศูนย์กำจัดขยะหนองแขม โดยมีผู้อยู่อาศัยกล่าวว่ากลิ่นเหม็นมาเป็นช่วงที่มีลมเช่นกัน กับเวลาที่รถเก็บขยะวิ่งเข้าออกศูนย์กำจัดขยะ ก็จะได้กลิ่นเหม็น ผู้คนที่อยู่อาศัยในละแวกนั้นยังเล่าว่า ซอยร้านรับซื้อของเก่า ทำให้ถนนทางเดินสกปรกจากการที่มีรถขยะมาจอดหน้าร้าน แยกขยะที่หน้าร้าน จนเกิดเป็นกลิ่นเหม็นขึ้นมา เนื่องจากร้านเหล่านี้ไม่ได้มีระบบที่คอยกำจัดกลิ่นเหม็น ประกอบกับการมีบ่อขยะเถื่อนที่ไม่ได้ถูกสุขลักษณะก็สร้างกลิ่นเหม็นแก่พื้นที่โดยรอบ ทำให้พวกเขาเผชิญกับกลิ่นเหม็นที่มาจากร้านรับซื้อของเก่าด้วย

ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ศูนย์กำจัดขยะ ต้องตอบสนองต่อกลิ่นเหม็น ผ่านมาตรการฉีดน้ำล้างคราบและน้ำชะขยะในศูนย์กำจัดขยะ การมีเครื่องดูดกลิ่นเหม็นในสถานีขนถ่ายขยะ ซึ่งการจัดการกลิ่นเหม็นกลายเป็นสิ่งที่ถูกประชาชนตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ไม่สามารถจัดการควบคุมกลิ่นเหม็นได้สมบูรณ์ มากไปกว่านั้น การมีอยู่ของร้านรับซื้อของเก่า ที่มีมาตั้งแต่ก่อนจะสร้างสถานีขนถ่ายขยะ ถือเป็นอีกแหล่งที่มาของกลิ่นเหม็นเช่นกัน จะเห็นได้ว่าภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็นนี้ ถูกก่อรูปขึ้นมาผ่านสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่กลายมาเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมว่ากลิ่นเหม็นต้องถูกทำให้หายไป หรือแม้แต่การที่ผู้คนมองกลิ่นเหม็นเป็นความเคยชิน แม้ว่าทางศูนย์กำจัดขยะจะมีการควบคุมกลิ่นเหม็น แต่บางครั้งกลิ่นเหม็นก็หลุดออกไปโดยผู้กระทำการที่ไม่ใช่มนุษย์อย่างสภาพอากาศ ทำให้การรื้อไหลโดยไม่ตั้งใจ กลายเป็นการเมืองที่ผู้คนหันมาให้ความสนใจกับกลิ่นเหม็นที่อุบัติขึ้นในสภาพแวดล้อมที่พวกเขาใช้ชีวิตอยู่ (Daniel, 2020; Neubert, 2020; กังสดาล เชาววิวัฒนกุล และ วัชรวิญญูวิทยา, 2565) ซึ่งเน้นย้ำว่าการรื้อไหลของกลิ่นเหม็นนี้ สะท้อนถึงอำนาจของมนุษย์ที่ไม่สามารถควบคุมขยะได้อย่างสมบูรณ์ จะเห็นได้ว่าความมีชีวิตชีวาของขยะกับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่เคยหยุดนิ่ง เช่น การย่อยสลายของขยะที่ดำเนินต่อเนื่อง ทำให้ขยะเป็นสิ่งที่มนุษย์พยายามควบคุมและล้มเหลวในเวลาเดียวกัน (Hird, 2012)

นอกจากกลิ่นเหม็นจะเป็นสิ่งที่สร้างการรบกวนต่อผู้คน แต่สำหรับสรรพสิ่งอื่นกลิ่นเหม็นกลับเป็นสิ่งที่น่าดึงดูด สำหรับแมลงวันที่เข้ามาอยู่ในขยะ เจ้าหน้าที่กล่าวว่า พวกหนอนแมลงวันมันมีมาตั้งแต่การจัดเก็บขยะ แสดงให้เห็นว่าถึงขยะใบเล็ก ๆ ได้กลายเป็นระบบนิเวศของพวกมัน ที่สามารถสืบพันธุ์และวางไข่ได้ รวมถึงการอาศัยขยะเป็นแหล่งอาหาร ซึ่งสิ่งที่ดึงดูดสัตว์พวกนี้เข้ามาคือกลิ่นเหม็นที่เกิดจากขยะ จะเห็นได้ว่ากลิ่นของขยะทำงานได้สองความหมาย ประการแรกกลิ่นเหม็นในฐานะสิ่งแปลกปลอมผ่านการรับรู้ของผู้คน ประการที่สองกลิ่นเหม็นเป็นสิ่งที่แมลงวันใช้เป็นพื้นที่ของการดำรงอยู่ตามธรรมชาติ กรณีเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งที่กลิ่นของขยะมีพลังในการส่งผลกระทบแตกต่างกันไปพร้อมกัน แต่หากในภูมิ

ทัศน์ของกลิ่นเหม็นเช่นนี้ ไม่ได้มีมนุษย์หรือผู้วิจัยเข้ามาอยู่ในปรากฏการณ์ พลังอำนาจของกลิ่นเหม็น อาจไม่ได้ปรากฏเป็นการเมืองของกลิ่นเหมือนทุกวันนี้ จะเห็นได้ว่า สิ่งที่มีพลังอำนาจไม่ใช่ความสามารถที่เกิดขึ้นด้วยตัวมันเอง แต่มาจากการประกอบร่วมกันระหว่างสรรพสิ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน (Bennett, 2010; Latour, 2005) เช่น ขยะ กลิ่น ความเหม็น กฎหมาย การรับรู้ของคน ที่ทำให้กลิ่นเหม็นมีชีวิต และมีความเป็นการเมืองของสสารในเวลาเดียวกัน

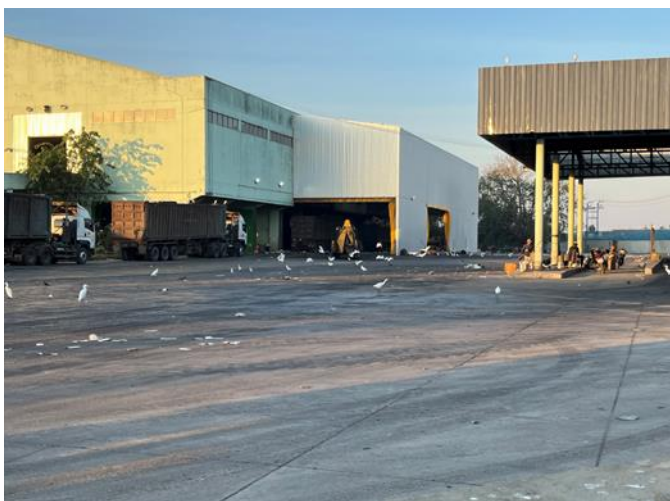
จะเห็นได้ว่าภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็นเกิดขึ้นมาอย่างหลากหลาย ทั้งกลิ่นเหม็นในสถานีขนถ่ายขยะ กลิ่นเหม็นจากร้านรับซื้อของเก่า และกลิ่นเหม็นจากสภาพอากาศ ต่างประกอบสร้างภูมิทัศน์ของกลิ่นเหม็นจากขยะขึ้นมา ปรากฏการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ขยะกลายเป็นสิ่งที่มีพลัง (Bennett, 2010) ที่ส่งผลต่อสรรพสิ่ง ผ่านกระบวนการย่อยสลายขยะ-สภาพอากาศ-ช่องว่างของโครงสร้างพื้นฐาน-การรับรู้ของมนุษย์ ทำให้กลิ่นเหม็นมีพลังอำนาจที่ส่งผลกับตัวแสดงอื่นแตกต่างกัน สำหรับมนุษย์กลิ่นเหม็นก่อรูปเป็นความสกปรกสำหรับมนุษย์ ทำให้เกิดการเมืองของกลิ่น ที่ผู้คนหรือระบบพยายามที่จะจัดการกับมัน แต่ก็ไม่สามารถกักเก็บมันไว้ได้ทั้งหมด สำหรับสรรพสิ่งอื่นอย่างหนอนแมลงวัน กลิ่นเหม็นกลับเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ว่าเป็นระบบนิเวศแทนที่ความสกปรก ทำให้ผลกระทบกลิ่นเหม็นจากการกำจัดขยะ ไม่เพียงเกิดขึ้นกับผู้คน แต่หนอนแมลงวันได้รับผลกระทบที่ขยายไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นได้ กรณีทั้งสองแสดงให้เห็นว่าพลังอำนาจของขยะมีชีวิตชีวา และเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองนิเวศวิทยา ที่กลิ่นเหม็นกลายเป็นประเด็นทางสังคม จากการทำให้กลิ่นเหม็นอุบัติขึ้นโดยสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างการรบกวน-ต่อต้านระเบียบของมนุษย์

นกผู้กินขยะจากเมือง

การกำจัดขยะยังปรากฏให้เห็นถึงสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกับขยะด้วย ทำให้ความหมายของขยะจึงไม่ผูกขาดโดยมนุษย์ จากที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์การทำงานของพนักงานมาลักพักหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าสถานีขนถ่ายขยะมีนกยางควายอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่โดดเด่นและดูไม่เข้ากับสถานที่ โดยส่วนใหญ่่นกยางควายเกาะตามต้นไม้ หลังคา รถเทรลเลอร์ แม้กระทั่งเดินตามพื้นถนนในบริเวณสถานีขนถ่ายขยะ กำลังหาเศษอาหารกินจากขยะและหนอนที่อยู่ตามขยะ “เจ้าหน้าที่บอกว่านกยางควายจะมาช่วงเวลาตอนเช้ากับช่วงเย็น พอช่วงระหว่างวันก็จะมีย่อยบางส่วน” แต่สิ่งที่น่าสนใจคือนกยางควายกำลังรอรถเทรลเลอร์ที่บรรจขยะจนเต็มหลังรถ เมื่อรถออกมาจากจุดขยะ นกยางควายก็บินขึ้นไปบนหลังรถเทรลเลอร์เพื่อหาอาหารกิน พอรถเทรลเลอร์ต้องเข้าจุดด้านข้างน้ำหนักรถยางควายก็บินออกไปทันที และรอรถออกมาจากด้านข้างน้ำหนักรถเพื่อมาค้นหาของกินอีกครั้ง ก่อนที่พนักงานจะคลุมผ้าใบปิดตู้คอนเทนเนอร์ อีกทั้ง สถานีขนถ่ายขยะที่ไม่ได้เป็นระบบปิด โดยเปิดทางเข้า-ออกของรถเทรลเลอร์เอาไว้อย่างตลอด ทำให้นกยางควายเข้าไปภายในพื้นที่อาคารได้ นกยางควายจะเดินไปตรงที่มีขยะเทกองเอาไว้ และเดินหาอาหารโดยไม่สนใจรถตักขยะที่กำลังเคลื่อนที่อยู่ หรือพนักงานที่คุมงานอยู่

สภาวะเช่นนี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ถูกควบคุม และไม่ถูกควบคุมในเวลาเดียวกัน กล่าวคือขยะถูกควบคุมโดยมนุษย์ ขณะเดียวกันฝูงนกยางควายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้

เพราะพวกมันเห็นว่าสถานที่นี้เต็มไปด้วยแหล่งอาหาร เป็นความหมายที่นัยทางกายภาพเห็นขยะในฐานะคุณค่าทางแหล่งอาหาร โดยนัยทางกายภาพอาศัยช่องว่างที่ขยะไม่ได้ถูกควบคุมไว้อย่างสมบูรณ์ และเข้าไปใช้ประโยชน์ทางนิเวศวิทยา (Hoag et al., 2018) จากสถานียนถ่ายขยะที่เป็นแหล่งอาหารของพวกมัน แต่การที่สถานียนถ่ายขยะกลายเป็นแหล่งอาหารของนัยทางกายภาพก็สะท้อนว่าผลกระทบจากการกำจัดขยะได้เปลี่ยนแหล่งหากินตามธรรมชาติของพวกมัน มาสู่การกินสิ่งเหลือทิ้งจากเมืองแทน ผลกระทบเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานก่อนจะมีสถานียนถ่ายขยะเกิดขึ้น ช่วงเวลาที่กรุงเทพฯ นำขยะเทกองกลางแจ้งที่หนองแขม ซึ่งยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ โดยนัยทางกายภาพได้ปรากฏอยู่ตามกองภูเขาขยะตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว จนพวกมันปรับตัวไปกับผ่านเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่เกษตรกรรม มาสู่พื้นที่ของการกำจัดขยะ

ภาพที่ 1 นกยางควายในสถานียนถ่ายขยะหนองแขม กำลังจิกกินขยะอาหารและหนอนแมลงวัน
ที่มา: ผู้วิจัย

นอกจากขยะอาหาร หนอนแมลงวันก็เป็นหนึ่งในแหล่งอาหารของนกยางควายเช่นกัน หนอนแมลงวันมีอยู่ก่อนที่จะขยะถูกทำการจัดเก็บ และรวบรวมมาที่สถานียนถ่ายขยะแล้ว ทำให้ขยะในสถานียนถ่ายขยะเต็มไปด้วยหนอนที่อยู่ในขยะ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าตามพื้นถนนมีหนอนแมลงวันอยู่หลายตัว ซึ่งพวกมันคลานออกมาจากขยะที่ร่วงตามพื้นถนน ทำให้นกยางควายให้ความสนใจกับเศษขยะบนพื้นถนนด้วย เพราะพวกมันรับรู้ว่ามีอะไรอยู่ ทั้งนี้ หนอนแมลงวันกับนกยางควาย ไม่ได้เปลี่ยนขยะให้เป็นอาหารของพวกมัน แต่เป็นการสร้างห่วงโซ่อาหารในสถานียนถ่ายขยะ จะเห็นว่าขยะ-หนอนแมลงวัน-นกยางควาย เป็นความสัมพันธ์ที่ก่อตัวเป็นระบบนิเวศของการกำจัดขยะโดยสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Holmberg, 2021) ระบบนิเวศเช่นนี้สะท้อนในสิ่งที่ Bennett (2010) กล่าวว่า พลังอำนาจของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นสิ่งที่เหนือการรับรู้ของมนุษย์ โดยระบบนิเวศของขยะ หนอน และนกยางควาย แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งเหล่านี้ต่างมีผลกระทบถึงกันเป็นความสัมพันธ์เชิงชีว-สังคม ที่ขยะเกิดขึ้นจากกิจกรรมในเมือง แต่

สามารถถูกรับรู้ด้วยผัสสะของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Reno, 2014) ที่ก่อรูปเป็นระบบนิเวศโดยไม่ตั้งใจ ทำให้ร่างกายควายและหนอนแมลงวัน เป็นทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกำจัดขยะที่มีช่องว่าง กับเป็นสิ่งที่ช่วยกำจัดขยะให้กับเมือง นกยางควายที่อยู่กับขยะเป็นเวลานานก็ไม่ใช่เพียงระบบนิเวศที่อุบัติขึ้นใหม่ แต่ร่างกายของพวกมันก็อาจเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจเต็มไปด้วยสารพิษที่สะสมจากการกินขยะ

บริบทของนกยางควายชี้ให้เห็นว่า นกยางควายในสถานีนกยางขยะมาจากผลกระทบของการกำจัดขยะที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต ทำให้พวกมันอาศัยช่องว่างของโครงสร้างพื้นฐานเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับขยะได้ ความหมายของขยะจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ หากแต่สัตว์ต่าง ๆ รับรู้ขยะในรูปแบบของชีวิต (Signs of life) (Reno, 2014) ไม่ใช่สิ่งเหลือทิ้งหรือสิ่งสกปรก (Douglas, 1966) แต่เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่มองขยะว่ามีคุณค่าเหมือนกัน (Reno, 2017) การมีอยู่ของนกยางควาย ในสถานีนกยางขยะหนอนแมลงวันเป็นระบบนิเวศแบบหนึ่งที่เกิดจากกระบวนการกำจัดขยะ ขยะที่ถูกนำทิ้งมีการย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ แมลงวันที่เข้ามาวางไข่ในขยะจนฟักเป็นหนอน กลายมาเป็นสิ่งที่ช่วยย่อยสลายขยะ และเป็นอาหารให้กับนกยางควาย สะท้อนให้เห็นว่าการกำจัดขยะมีการดึงสรรพสิ่งให้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับขยะ และก่อให้เกิดระบบนิเวศของการกำจัดขยะผ่านสัตว์เหล่านี้ ทับซ้อนไปกับการกำจัดขยะของกรุงเทพฯ ทำให้ขยะไม่ได้เป็นวัตถุที่เฉื่อยชา แต่เป็นสิ่งที่ตอบสนองต่อการรับรู้ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์

อภิปรายผลการวิจัย

บทความนี้ศึกษาขยะผ่านวิธีการอัตตาธิพันธุ์วรรณนาพันธุ์มนุษย์ ที่เน้นความสัมพันธ์มากกว่ามนุษย์ (more-than-human-relations) ผ่านผลกระทบของการกำจัดขยะ แม้ว่าผู้วิจัยจะพูดถึงปรากฏการณ์ของการกำจัดขยะ แต่กลับพบว่ามนุษย์ไม่ได้มีความสามารถเข้าไปนิยามกำหนด และควบคุมขยะได้ทั้งหมด ทำให้ปรากฏการณ์การกำจัดขยะ เต็มไปด้วยความพัวพันของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามายุ่งเกี่ยวในกระบวนการกำจัดขยะ สะท้อนว่าขยะไม่ใช่วัตถุไร้ชีวิตหรือเป็นที่ถูกกระทำ แต่ขยะเป็นวัตถุมีชีวิตชีวาในการสร้างเครือข่ายของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับขยะ เช่น หนอนแมลงวัน การย่อยสลาย นกยางควาย กลิ่นเหม็น สิ่งเหล่านี้ต่างมีอิทธิพลต่อการรับรู้-ความรู้สึก-สร้างการรบกวนต่อปริมณฑลของมนุษย์

กรณีของกลิ่นเหม็น หนอนแมลงวัน และนก ต่างเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกำจัดขยะ แต่ผลกระทบนี้ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสามกรณีหลอมรวมกลายเป็นระบบนิเวศที่อุบัติขึ้น กล่าวคือ กลิ่นเหม็นที่เกิดจากการย่อยสลายของขยะได้ดึงหนอนแมลงวันเข้ามาอาศัยและใช้ขยะเป็นแหล่งการเจริญเติบโต เมื่อขยะถูกนำไปที่สถานีนกยางขยะหนอนแมลงวันถูกเปลี่ยนเป็นอาหารของนกยางควายแทน ห่วงโซ่อาหารนี้ถือเป็นระบบการกำจัดขยะแบบหนึ่งที่เกิดขึ้น

นอกเหนือจากแผนการที่วางเอาไว้ สะท้อนว่าสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ใช้ช่องว่างหรือจากความล้มเหลวของระบบสร้างผลลัพธ์เช่นนี้ขึ้นมา

ในข้อค้นพบ จะเห็นว่าระบบการกำจัดขยะในสถานีนกยางควายขยะหนองแขม ปรากฏให้เห็นการทำงานของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ไปพร้อมกับมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่าขยะถูกควบคุมและหลุดออกจากการควบคุมในเวลาเดียวกัน กรณีของกลิ่นเหม็นสะท้อนถึงพลังอำนาจของขยะรั่วไหลออกจากโครงสร้างพื้นฐานที่พยายามทำให้การกำจัดขยะเป็นระบบปิด หรือการไม่มีเครื่องมือควบคุมทำให้เกิดช่องว่างที่น่าสรรพสิ่งอื่น เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับขยะ และปลดปล่อยขยะในรูปแบบของกลิ่นเหม็นที่หลอมรวมไปกับระบบนิเวศของเมือง สอดคล้องกับกรณีศึกษาของ Eitel (2021) ที่ชี้ว่าแม้ขยะมีการกำจัดหลากหลายวิธี แต่ขยะเป็นสิ่งที่ไม่เคยหายไปจากเมือง ขยะแค่ถูกเปลี่ยนไปอยู่ในรูปร่างอื่น หรือรั่วไหลออกไป ส่งผลให้ผู้คนและสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์สามารถรับรู้กลิ่นของขยะได้ในรูปแบบที่แตกต่างกัน ส่วนกรณีของนกยางควาย แสดงถึงพลังอำนาจของสรรพสิ่งที่สร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์ (Latour, 2005) อย่างไม่ตั้งใจ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่าขยะไม่ได้รอการขนไปกำจัด แต่กลายเป็นแหล่งอาหารของนก และระบบนิเวศของหนองแขมลงวัน ที่ประกอบกันจนก่อตัวเป็นห่วงโซ่อาหารที่ซ้อนทับกับระบบกำจัดขยะ กรณีของนกยางควายสะท้อนถึงกรณีกระสาในงานของ Doherty (2019) ที่อธิบายว่านกกระสาเข้าในกองขยะเพื่อใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งอาหาร แต่ถูกรัฐมองว่าการมีอยู่ของนกเหล่านี้เป็นสิ่งที่ขัดกับภูมิทัศน์ของเมือง ขณะที่นกยางควายในกรณีของผู้วิจัย ไม่ได้ถูกสนใจโดยเจ้าหน้าที่หรือภาครัฐ พวกเขาปล่อยให้พวกมันเข้ามาในสถานีนกยางควาย แต่การที่นกยางควายเข้ามาอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ สะท้อนถึงความล้มเหลวของการกำจัดขยะที่มีช่องว่าง และทำให้นกยางควายกลายเป็นผู้ที่ต้องแบกรับขยะจากเมือง กรณีทั้งสองนี้ ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องพลังอำนาจของสรรพสิ่ง (Bennett, 2010) ทำงานได้หลายระดับพร้อมกัน เช่น การเมืองเรื่องกลิ่น และระบบนิเวศของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งเป็นผลกระทบที่เกิดจากการกำจัดขยะผ่านความสัมพันธ์พหุมนุษย์

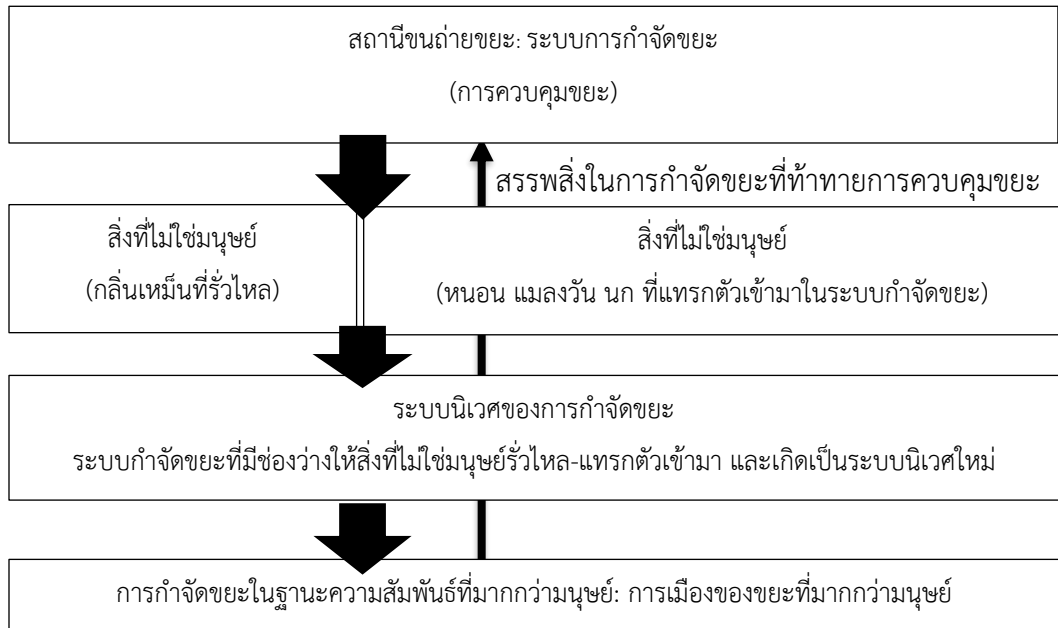
จากข้อค้นพบของผู้วิจัย จึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มากกว่ามนุษย์ในการกำจัดขยะ สะท้อนว่าความล้มเหลวของการกำจัดขยะเกิดจากสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ได้ทำการสร้างผลกระทบที่หลุดจากการควบคุมของระบบ ในบริบทนี้เองที่งานศึกษาการจัดการกำจัดขยะในประเทศไทยยังไม่มองถึงความสัมพันธ์เหล่านี้ แต่มุ่งเน้นไปที่เรื่องของระบบการจัดการที่ล้มเหลวแทน ซึ่งเป็นการส่วนหนึ่งของผลกระทบที่เกิดขึ้น การหันมาสนใจสิ่งที่นอกเหนือจากนโยบาย กฎหมาย และระบบการจัดการ ชี้ให้เห็นว่าการเมืองของการกำจัดขยะ ถูกทำให้ปรากฏขึ้นผ่านตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งทำให้ต้องหันมาพิจารณาการเมืองที่มองเห็นสรรพสิ่งที่มากกว่ามนุษย์ด้วย

แม้ว่าขยะมีชีวิตชีวาในแบบของมัน แต่พิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่มากกว่าขยะ (more-than-waste) ทำให้เราเปิดรับความไม่แน่นอนของการกำจัดขยะ เพื่อให้เรารู้ว่าขยะไม่ใช่แค่ความสัมพันธ์ที่เป็นแค่ของเสีย แต่หากเป็นเครือข่ายของสรรพสิ่งที่ยุ่งเหยิง นำมาสู่คำถามที่ว่าเราจะรับมือและอยู่ร่วมกับสิ่งเหล่านี้อย่างไร ไม่ใช่แค่อาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ในการเข้าใจปัญหา

แต่ให้เข้าใจถึงการรับรู้ (knowing) จากประสบการณ์ของสรรพสิ่ง เพื่อสร้างการกำจัดขยะที่ตอบสนองต่อความไม่แน่นอนเหล่านี้ได้

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 ขยะในฐานะวัตถุที่มีชีวิตชีวา

จากแผนภาพ มาจากบทความนี้นำเสนอความสัมพันธ์พหุมนุษย์กับการกำจัดขยะ ที่เดิมช่องว่างการวิจัยในประเทศไทยที่ยังไม่มีการสำรวจประเด็นนี้อย่างเห็นได้ชัด โดยพัฒนาจากมาแนวคิดวัตถุนิยมที่มีชีวิตชีวา (Bennett, 2010) และจากข้อค้นพบที่นำมาสู่ข้อสรุปของผู้วิจัยแสดงให้เห็นถึงระบบการกำจัดขยะที่มีการควบคุมและล้มเหลวในเวลาเดียวกัน ความล้มเหลวที่เกิดขึ้น ไม่ใช่การที่ระบบการทำงานถูกทำให้พังหรือหยุดทำงานลง แต่เป็นความล้มเหลวที่เกิดจากความสัมพันธ์ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งจะเห็นผ่านกรณีของกลิ่นเหม็นที่รั่วไหลออกภายนอก หนอนแมลงวันและนก ที่เข้ามาสร้างห่วงโซ่อาหารในฐานะระบบนิเวศหนึ่งของการกำจัดขยะ จากโครงสร้างที่มีช่องว่างให้สรรพสิ่งเข้า-ออกได้อย่างไร้การควบคุม กรณีทั้งหมดนี้ ชี้ให้เห็นว่าการกำจัดขยะไม่ได้ล้มเหลวเพียงเพราะระบบการควบคุม แต่ขยะมีความเชื่อมโยงต่อสิ่งอื่นอยู่เสมอ ทำให้การกำจัดขยะเป็นปรากฏการณ์ที่เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์โลดแล่นอยู่ร่วมกับเรา เป็นสิ่งที่ทำลายการควบคุมขยะของมนุษย์ด้วยเช่นกัน ทำให้สรรพสิ่งเหล่านี้คือเสียงสะท้อนถึงปัญหาในการกำจัดขยะที่มีความล้มเหลวอยู่

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2568). รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2568, จาก <https://www.pcd.go.th/publication/35729/>
- กังสดาล เชาว์วัฒนกุล, และ วัชรวิ บัญญัติวิทยา. (2561). โครงการความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนกองขยะจากการจัดการสิ่งแวดล้อมขยะของเมืองศูนย์กลาง (รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- กังสดาล เชาว์วัฒนกุล, และวัชรวิ บัญญัติวิทยา. (2565). ความไม่เท่าเทียมเชิงพื้นที่ของชุมชนใกล้กองขยะชานเมือง. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(2), 223-236.
- จิรภา โสสม, และธีรพัฒน์ อังศุवाल. (2568). นโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนของประเทศไทย: กรณีศึกษาการผลิตในแผนแม่บทด้านการจัดการขยะพลาสติกของประเทศไทยระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2573). *รัฐศาสตร์นิเทศ*, 11(1), 1-52.
- ธรรณชนก สังข์ชัย. (2565). การจัดการขยะของกรุงเทพมหานครสู่เป้าหมายตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะ 20 ปี (สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิสาวรรณ พรหมเมตตา. (2565). การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการขยะของเขตบางบอนสู่การเป็นสังคม zero waste (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิมพ์ชนก เกสพานิช. (2565). แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยจากคอนโดมิเนียมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร: จากวัตถุประสงค์สู่เชื้อเพลิงขยะ (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วลัยพร สายเสมา. (2560). จาก "คนเก็บขยะ" สู่ "กลุ่มอาชีพชาเล้ง" การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์: กรณีศึกษา ชุมชนอ่อนนุช 14 ไร่ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชนบทศึกษาและการพัฒนา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิภาพ หุยากรณ์. (2565). การเมืองท้องถิ่นกับการจัดการขยะมูลฝอยในกรุงเทพฯ (พ.ศ. 2479-2518) (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2518-2519). เรื่อง การประชุมการจัดหาที่ดินเพื่อเทขยะมูลฝอย. กรุงเทพฯ: สำนักรักษาความสะอาด.
- Armiero, M. (2021). *Wasteocene: Stories from the Global Dump*. Cambridge University Press.

- Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Duke University Press.
- Daniel, F.-J. (2020). Odour Pollution, Sensory Impediments and the Social Meaning of Being Annoyed. *Ethnos*, 85(5), 799-818.
- Doherty, J. (2019). Filthy Flourishing: Para-Sites, Animal Infrastructure, and the Waste Frontier in Kampala. *Current Anthropology*, 60(S20), S321-S332.
- Doron, A. (2021). Stench and sensibilities: On living with waste, animals and microbes in India. *The Australian Journal of Anthropology*, 32(S1), 23-41.
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. Routledge & Kegan Paul.
- Eitel, K. (2021). Oozing Matters: Infracycles of “Waste Management” and Emergent Naturecultures in Phnom Penh. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 15(2), 135-152.
- Gille, Z. (2012). From Risk to Waste: Global Food Waste Regimes. *The Sociological Review*, 60(2_suppl), 27-46.
- Hird, M. J. (2012). Knowing Waste: Towards an Inhuman Epistemology. *Social Epistemology*, 26(3-4), 453-469.
- Hird, M. J. (2013). Waste, Landfills, and an Environmental Ethic of Vulnerability. *Ethics & the Environment*, 18(1), 105-124.
- Hoag, C., Bertoni, F., & Bubandt, N. (2018). Wasteland Ecologies: Undomestication and Multispecies Gains on an Anthropocene Dumping Ground. *Journal of Ethnobiology*, 38(1), 88-104.
- Holmberg, T. (2021). Animal waste work. The case of urban sewage management in Sweden. *Contemporary Social Science*, 16(1), 14-28.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Liboiron, M., & Lepawsky, J. (2022). *Discard Studies: Wasting, Systems, and Power*. The MIT Press.
- Moore, S. A. (2012). Garbage matters: Concepts in new geographies of waste. *Progress in Human Geography*, 36(6), 780-799.
- Neubert, C. (2020). The Anthropocene stinks! Odor, affect, and the entangled politics of livestock waste in a rural Iowa watershed. *Environment and Planning D: Society and Space*, 38(4), 736-752.

- O'Brien, M. (2012). *A crisis of waste?: Understanding the rubbish society*. Taylor and Francis.
- Petkanjanapong, P. (2019). *Local Acceptance Process in Waste Treatment Sites: Three Case Studies from Thailand* (PhD Global studied). Kyushu University.
- Pottinger-Glass, C., Vanhuysse, F., Asvanon, R., & Archer, D. (2024). Bangkok's waste metabolism: barriers and opportunities for inclusive circularity. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 26(2), 946-960.
- Reno, J. (2008). *Out of Place: Possibility and Pollution at a Transnational Landfill* (Dissertations PhD Anthropology). University of Michigan.
- Reno, J. (2014). Toward a New Theory of Waste: From 'Matter out of Place' to Signs of Life. *Theory, Culture & Society*, 31(6), 3-27.
- Reno, J. (2016). The Life and Times of Landfills. *Journal of Ecological Anthropology*, 18(1), 1-8.
- Reno, J. (2017). *Wastes and values*. In D. Sosna & L. Brunclíková (Eds.), *Archaeologies of waste* (1st ed., pp. 17-22). Oxbow Books.
- Sangkhamanee, J. (2021). Bangkok Precipitated: Cloudbursts, Sentient Urbanity, and Emergent Atmospheres. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 15(2), 153-172.
- Van Loon, J. (2002). *Risk and Technological Culture: Towards a Sociology of Virulence*. Routledge.
- Vaverková, M. D., & Koda, E. (2023). Why landfill deposits are a distinguishing feature of the Anthropocene. *The Anthropocene Review*, 10(2), 463-473.